

Padežni sistem prizrensko-timočkog dijalekta u Nišu

Pretpostavljeno je da je padežni sistem prizrensko-timočkog dijalekta sa nominativom i akuzativom u službi svih ostalih padeža pod uticajem standardnog srpskog jezika u svojoj neke od odlika složenog padežnog sistema. Na uzorku govora ljudi iz Niša i Donje Vrežine (ukupno 1 sat govora) ispitivani su uticaji standardnog jezika u ovom domenu, izvršena je klasifikacija korišćenja padeža (u odnosu na standardni književni jezik), ali i upotrebe tradicionalne uprošćene deklinacije, karakteristične za taj dijalekat. Na osnovu dobijenih rezultata, pokazano je koliko se padežni sistem prizrensko-timočkog izmenio i približio sistemu od sedam padeža.

Uvod

Jedna od bitnijih odlika prizrensko-timočkog dijalekta koja se navodi u literaturi je upotreba *casus rectus* i *casus obliquus*, tj. nominativa i akuzativa koji uz pomoć određenih predloga vrše funkciju svih ostalih padeža (Belić 2000). Međutim, usled uticaja standardnog srpskog jezika na prizrensko-timočki dijalekat dolazi do promena, između ostalog, i u padežnom sistemu ovog dijalekta.

Ovo istraživanje se bavi promenom uprošćene deklinacije od dva padeža prizrensko-timočkog dijalekta u Nišu u sistem od sedam padeža pod uticajem standardnog srpskog jezika putem svakodnevnih migracija i mas-medija. Pretpostavlja se da će se kod mlađih govornika ovog dijalekta naići na pravilnu upotrebu svih sedam padeža umesto predložko-padežne konstrukcije sa nominativom i akuzativom, dok će kod starijih biti manje zastupljena.

Materijal i metode

Kao materijal za rad korišćeni su audio zapisi govora ispitanika iz Niša i obližnjeg sela Donje Vrežine. Zabeleženo je približno sat vremena izgovorenog teksta ili oko 3100 formalnih reči. Ispitanici su podeljeni u dve grupe po starosti na mlađe ispitanike (15–20 godina) i starije, sa preko 50 godina starosti. Korpus se sastoji iz petnaest transkribovanih tekstova, od toga osam iz grupe mlađih ispitanika (oko 1900 formalnih reči) i sedam iz grupe starijih ispitanika (oko 1200 reči). Ovakva podela izvršena je jer se smatralo da će možda biti razlika u usvajanju standardnog padežnog sistema kod različitih starosnih grupa, te da se vidi kakav će uticaj te razlike imati na dobijene rezultate. Pri prikupljanju materijala ispitanicima nije nametnuta tema razgovora, ali su bili obavješteni o svrsi ispitivanja, tj. znali su da je tema istraživački rad, ali ne i da se radi o ispitivanju padeža. Ovo bi, u izvesnoj meri, moglo da ugrozi tačnost dobijenih rezultata, jer je moguće da su ispitanici namerno težili korišćenju standardnog jezika prilikom intervjua. Mada, čak i to bi, u izvesnoj meri, pokazalo da ispitanici poznaju standardnu deklinaciju padeža, iako je, možda, ne koriste u svakodnevnom govoru.

Daljom analizom transkribovanog teksta klasifikovane su upotrebe kako normiranog padežnog sistema, tako i uprošćene deklinacije prizrensko-timočkog dijalekta kod imenskih reči, kod svake od grupa pojedinačno, uzevši u obzir da su promene različitog intenziteta između samih grupa. Posebna pažnja posvećena je korišćenju lokativa, instrumentala i genitiva, jer je do “grešaka” dolazilo prilikom korišćenja tih padeža.

Analiza građe

Analizom teksta uočeno je da je korišćenje dijalekatske deklinacije najčešće prilikom upotrebe lokativa, gde se od 95 slučajeva u kojima je trebalo da

Saša Veličković (1987), Niš, Čačanska 27, Donja Vrežina, učenik 2. razreda Gimnazije “Svetozar Marković” u Nišu

MENTOR:

Ivana Vuksanović, student Filološkog fakulteta u Beogradu

stoji našao deset puta u obliku akuzativa, što je karakteristika prizrensko-timočkog dijalekta. To pokazuje da se uprošćena deklinacija zadržala u pojedinim slučajevima upotrebe lokativa, ali i da se u mnogo većoj mjeri koristi standardni lokativ.

Tamo je sad Jelicin brat kod mog brata -- u sobu.
(*akuzativ umesto lokativa*)

Mnogo su ređe greške kod korišćenja instrumentala (2 od 28, i to kod mlađih ispitanika) i genitiva (samo 1 od 31), što pokazuje da su ovi padeži ušli u padežni sistem prizrensko-timočkog dijalekta.

...zajedno sa mog pobratima Miku
(*akuzativ umesto instrumentala*)

...mnogo mi je žao to naše odeljenje...
(*akuzativ umesto genitiva*)

U većini slučajeva gde se koristi uprošćena deklinacija akuzativ zamenjuje ostale padeže, a samo u jednom slučaju nominativ vrši tu funkciju. Interesantno je da dativ ni na jednom mestu nije zamenjen akuzativom ili nominativom. Takođe je zanimljiva pojava upotrebe lokativa umesto akuzativa, što se može objasniti težnjom govornika da svoj idiolekt približe standardnom srpskom jeziku, i može se slobodno nazvati greškom, jer ova pojava nije karakteristika dijalekta.

...idem -- u elektrotehničkoj školi, ...
(*lokativ umesto akuzativa*)

Primer zamene akuzativa nominativom javio se dvaput, i to u grupi starijih ispitanika.

I mi imamo ovako -- kao što ste vi, -- unuci.
(*nominativ umesto akuzativa*)

Primećeno je da postoje izvesne razlike u prihvatanju "novog" padežnog sistema. Najčešća upotreba uprošćene deklinacije zastupljena je kod pripadnika grupe starijih ispitanika, što je razumljivo jer su oni manje dolazili u kontakt sa standardnim jezikom. Najveća promena u padežnom sistemu primećena je kod mlađih ispitanika, što se može objasniti uticajem pre svega televizije, ali i škole i dolaženjem u dodir sa književnim jezikom na drugi način.

Upotreba akuzativa kod označavanja kretanja karakteristična za padežni sistem prizrensko-timočkog dijalekta zastupljena je najviše kod starijih ispitanika (4 od 9 puta), dok je kod mlađih retka. Međutim, greška zamene akuzativa lokativom je takođe mahom zastupljena kod starijih ispitanika.

Zaključak

Na osnovu dobijenih rezultata mogu se videti značajne promene u padežnom sistemu idiolekta stanovnika Niša u odnosu na uprošćenu deklinaciju od dva padeža koju je Aleksandar Belić zabeležio u svom istraživanju prizrensko-timočkog dijalekta, ali se ne može sa sigurnošću tvrditi da su te promene rasprostranjen na čitavom govornom području tog dijalekta.

Kao što je ranije navedeno, ispitanicima nije nametnuta tema govora, ali je rečeno da je u pitanju lingvističko istraživanje, što bi možda moglo da ugrozi pouzdanost rezultata usled težnje ispitanika da svoj govor približe standardnom jeziku. Mada, samo poznavanje padežnog sistema standardnog jezika i njegova upotreba u formalnom govoru ukazala bi na postojanje takve deklinacije u dijalektu u kom je ranije nije bilo.

Nije uočena značajna razlika u padežnom sistemu različitih starosnih grupa.

Zbog nedovoljnog korpusa ovaj se uzorak ne može smatrati reprezentativnim, a zbog relativno velikog broja grešaka pri upotrebi padeža (oko 10% kod instrumentala i genitiva i oko 20% kod lokativa) ne može se reći da je došlo do potpunog usvajanja padežnog sistema standardnog jezika od strane stanovnika grada Niša.

Literatura

Belić A. 1999. *Dijalekti Istočne i Južne Srbije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Belić A. 2000. *O dijalektima*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Bogdanović N. i Marković J. 2000. *Praktikum iz dijalektologije*. Niš: Univerzitet u Nišu

Ivić P. 1991. *Izabrani ogledi III – Iz srpskohrvatske dijalektologije*. Niš: Prosveta

Savić S. 1993. *Diskurs analiza*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu

Stanojčić Ž. i Popović Lj. 2000. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Stevanović M. 1989. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga

Changes of the Prizren-Timok Case System in the Region of Niš

The standard Serbian language has a strong influence on the Prizren-Timok dialect, causing the change of a simple case declination into a complex case system. The speech of Prizren-Timok dialect native speakers was recorded in audio voice media and then transcribed. The speakers were divided by age into two groups. Through detailed analysis, the use of cases was classified and compared.

The obtained results show that the use of the complex case system is more frequent than the simple case declination, characteristic for the Prizren-Timok dialect. Older speakers use the simple case declination more frequently than the younger ones, but the difference is not significant. The results prove the assumption that the influence of mass media and daily migrations is greater on the group of young natives.

Based on the number of case uses that are the same as the case system of the standard Serbian language, it can be concluded that there is a significant change in the case system of the Prizren-Timok dialect. 